

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

ELEKTRON PULLAR VA UNING QULAYLIKARI

Xurramova Fotima Bahodir qizi

Denov tadbirkorlikva pedagogika instituti 5BI-23 guruh talabasi

email: fotimaxurramova261@gmail.com

Tel:+998936685251

Jurayeva Munisa Rahmatovna

Denov tadbirkorlikva pedagogika instituti 5BI-23 guruh talabasi

email: munisajurayeva1204@gmail.com

Tel:+998915844805

Annotatsiya: Ushbu maqolada elektron pullar qanday vujudga kelgani va tarixi haqida, shuningdek qanday qonun va qarorlar qabul qilingani va yillar davomida qanday ko'rsatkichlarni qayd etilganligi haqida ma'lumot keltirilgan.

ЭЛЕКТРОННЫЕ ДЕНЬГИ И ИХ УДОБСТВО

Аннотация: В данной статье представлена информация о том, как создавались электронные деньги и их история, а также какие законы и решения принимались и какие показатели фиксировались на протяжении многих лет.

ELECTRONIC MONEY AND ITS CONVENIENCE

Abstract: This article provides information about how electronic money was created and its history, as well as what laws and decisions were adopted and what indicators were recorded over the years.

Kalit so'zlar: elektron pullar, naqd va naqdsiz pullar, banknotalar, "To'lov va to'lov tizimlari to'g'risida"gi Qonuni

Ключевые слова: электронные деньги, наличные и безналичные деньги, банкноты, Закон «О платежах и платежных системах».

Key words: electronic money, cash and non-cash money, banknotes, the Law "On Payment and Payment Systems",

Ko'pchilik elektron pullarni kriptovalyuta bilan adashtiradi. Aslida, bu so'mning ekvivalenti bo'lib, uning aylanishi faqat elektron tizimda amalga oshiriladi.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

Raqamli (elektron) pullar – bu naqd pulning komp'yuter vositalarida aks etadigan axborot-timsoliy ekvivalenti. Ko‘plab manbalarda elektron pullarga Markaziy bankning raqamli valyutasi, onlayn hamyonlardagi pul kabi to‘lov vositasi sifatida qaraladi.

Aniq tushunib olish kerakki, ko‘plab mamlakatlar, shuningdek, O‘zbekiston qonunchiligiga ko‘ra, elektron pul deganda, emitentning elektron shaklda saqlanadigan (pul vositalarining hisobi tegishli bankda ochilgan maxsus hisobda yuritiladi) va to‘lov vositasi sifatida qabul qilinadigan, so‘zsiz va qaytarib bo‘lmaydigan pul majburiyatlari tushuniladi.

Boshqacharoq qilib aytganda, bu bank majburiyatida bo‘lgan elektron hamyonlardagi valyutadir. Xavf darajasini kamaytirish (asosan, raqamli pullar bo‘yicha majburiyatlarni o‘z vaqtida bajarish bilan bog‘liq) maqsadida, emitent bo‘lishga faqatgina banklarga ruxsat beriladi. Bugun dunyoda XVII asr o‘rtalariga kelib qimmatbaho metallarni qog‘oz banknotalar siqib chiqarishga kirishgani hamda oradan uch yuz yil o‘tib esa ular o‘z o‘rnini elektron pullarga bo‘shatib bera boshlagani e‘tiborni tortadi. 1970-yillari o‘rtalarida birinchi marta karta orqali naqd pulsiz tranzaksiya, ya‘ni jo‘natma qilinadi. Lekin bu elektron pul bo‘lmay, faqat bank tizimi ichida o‘zaro almashuv usuli edi. Dastlabki elektron pul o‘tkazmasi "1994-yilda DigiCash to‘lov tizimi orqali amerikalik olim kompyuterchi David Li Chaumning real pulni virtual valyutaga aylantirish g‘oyasi asosida amalga oshirildi". Aslida ushbu tarixiy voqelik, birinchi navbatda, Internetning keng qamrov kasb etishi va virtual pullarni saqlash hamda kommunikatsiya tizimi sifatida maydonga chiqishining mahsuli sifatida qaraldi. Jahonda to‘rtta pul turi hukmronlik qilmoqda, ular naqd, naqdsiz, elektron va kriptovalyutalardir. Hozirga kelib Yer yuzi aholisining 30 foizidan kamrog‘i naqd bankotalardan, qolgan qismi elektron pullardan foydalanmoqda. Bu ko‘rsatkich, rivojlangan mamlakatlarda o‘rtacha 10 foizni, jumladan, Shvesiyada bir foizdan ham kamroqni tashkil etadi.

Elektron pullar naqd pullar bilan bir xil tarzda ishlaydi. Ulardan mahsulot yoki xizmatlarga to‘lash uchun foydalanishingiz mumkin. Farqi shundaki, ular bank kartalari, axborot tashuvchi elektron moslamalarda yoki elektron hamyonlarda saqlanadi.

Mamlakatimizda keyingi yillarda elektron tijoratning rivojlanishi, turli to‘lov xizmatlarini etkazib beruvchilar o‘rtasida raqobat muhitining shakllanishi va kuchayishi chakana to‘lovlar bo‘yicha tranzaksion xarajatlar qisqartirilishini,

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

shuningdek, to'lovlarni amalga oshirishda moliyaviy institutlarning vositachiligini talab etmaydigan innovatsion hamda jozibador vositalarning joriy etilishini taqozo etmoqda. Elektron pullar ana shunday tizimlardan biri sifatida kundalik hayotimizda jadal kirib boryapti. Bugungi kunda butun dunyoda "raqamli bank tizimlaridan foydalanuvchilar umumiy soni 2020-yilda 2.4 milliarddan oshdi. Tahlilchilarning prognozlariga ko'ra 2024-yilga raqamli bank foydalanuvchilari global miqyosda 54 foizga oshib 3,6 milliardni tashkil etadi, chunki faqatgina raqamli banklar bozorni katalizatsiya qilmoqda. Ushbu o'sishga faqat raqamli banklarning ko'payishi va o'rnatilgan bank brendlari tomonidan raqamli transformatsiyaga doimiy e'tibor qaratilishi sabab bo'ladi 559. Shu boisdan dunyoning juda ko'plab mamlakatlarida bank xizmatlari bankka tashrif buyurmasdan masofadan boshqarish eng dolzarb masalalardan biriga aylandi. O'zbekiston Respublikasining "To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida"gi Qonunining qabul qilinishi elektron pullar muomalasini, jumladan, elektron pullarni chiqarish, foydalanish va ularni qoplash bo'yicha amalga oshiriladigan faoliyatning huquqiy asosini yaratib berdi. Ushbu qonun asosida "O'zbekiston Respublikasi hududida elektron pullarni chiqarilishi va muomalada bo'lishi qoidalari" ishlab chiqilib, Adliya vazirligida 2020-yil 29-aprelda 3231-son bilan davlat ro'yxatidan o'tkazildi. Mazkur hujjat jahon tajribasiga tayangan holda, elektron pullar tizimi faoliyatini tashkil etish, elektron pullar muomalasi, elektron pullar tizimida risklarni boshqarish hamda tizimda xavfsizlikni ta'minlash maqsadida ishlab chiqildi. Hozirga kelib, O'zbekistondagi elektron pullar tizimi soni 15 taga etdi.

Bugungi kunda Markaziy bank tomonidan milliy to'lov tizimlarini rivojlantirish va moliyaviy xizmatlar ommabopligini oshirish yo'nalishidagi ishlar doirasida bank biznes jarayonlarini avtomatlashtirish va xizmatlarning raqamli kanallar orqali ko'rsatilishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, bank hisobvaraqlarini masofadan boshqarish xizmatlaridan foydalanuvchilar soni 1.5 barobarga oshib, 2023-yilning 1-yanvar holatiga 30 mln.ga etdi. Bunda, foydalanuvchilarning 1,2 mln. tasini yuridik shaxslar tashkil etgan bo'lsa, bank kartalari va bank depozit hisobvaraqlari bo'yicha bank hisobvaraqlarini masofadan boshqari tizimlaridan foydalanuvchi jismoniy shaxslar soni 28,8 mln. taga teng bo'lgan. Banklarning mobil ilova dasturlarida jismoniy shaxslar uchun barcha bazaviy bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyati yaratilishi natijasida masofadan turib onlayn tarzda amalga oshirilgan operatsiyalar hajmi hisobot yilida 145.8 trln.

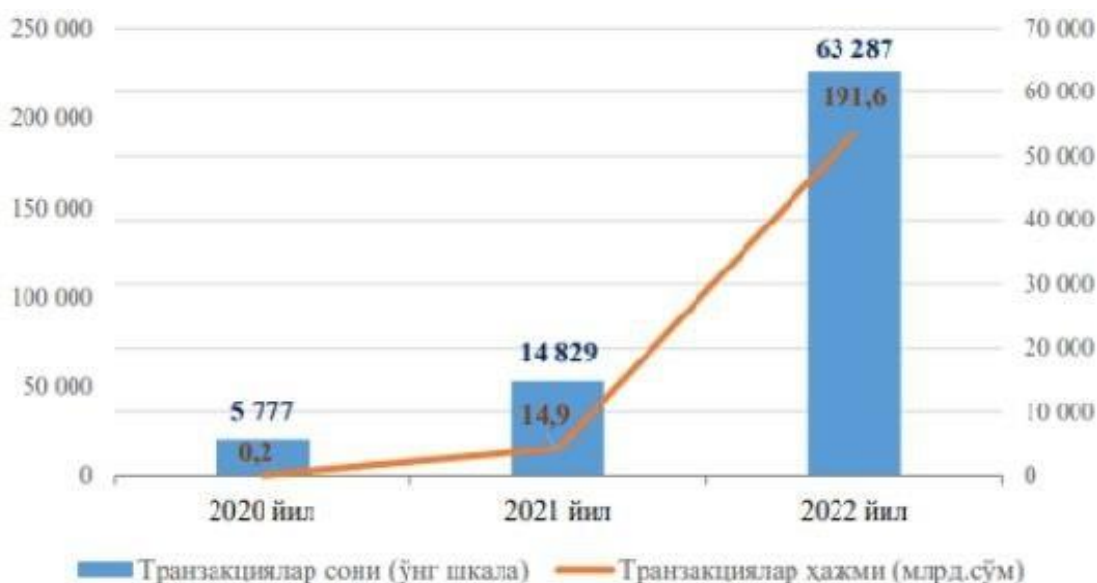
МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

so'mga etdi. Bunda, mobil ilova dasturlari orqali amalga oshirilgan onlayn depozitlar -21.9 trln. so'm, konversiya amaliyotlari 20,9 trin. so'm, onlayn mikroqarzarlar - 5,6 trln. so'm, kreditlarni so'ndirish hajmi - 8.2 trin so'mni tashkil etganligini ko'rishimiz mumkin.

1-rasm. QR-online tizimida amalga oshirilgan tranzaksiyalar

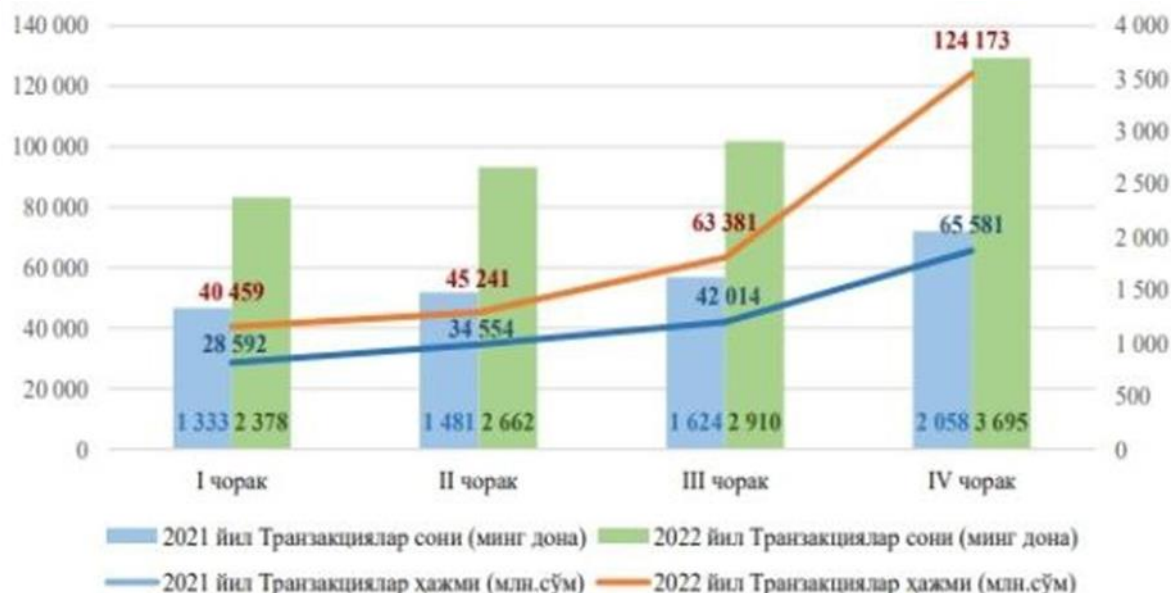
Bu rasmning tahlili shuni ko'rsatadiki, 2022-yilda "QR-online" axborot tizimi tomonidan tadbirkorlik sub'ektlariga taqdim qilingan QR-kodlar soni 2021-yilga nisbatan qariyb 8 mingtaga oshgan. Qolaversa, 2022-yilda ushbu tizim orqali o'tkazilayotgan tranzaksiyalar hajmi 2021 yildagi 14,9 mlrd. so'mdan 191,6 mlrd. so'mgacha oshgan, tranzaksiyalar soni esa 4,2 barobarga oshib 63,2 mingtani tashkil qildi.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

2-rasm. Elektron pullar tizimlari orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalar

Ushbu rasmda, 2023-yilning 1-yanvar holatidagi Markaziy bankning elektron pullar tizimlari reestriga 15 ta elektron pullar tizimlari kiritilgan bo'lib, mazkur tizimlarda ochilgan elektron hamyonlar soni 8,4 mln donaga yetdi. Hisobot yilida elektron pullar orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalar soni 2021-yilga nisbatan 1,8 barobarga oshgan holda 11,6 mln. donani, tranzaksiyalar hajmi esa 1,6 barobarga o'sib 273,2 mlrd. so'mni tashkil etgan.

XULOSA

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, bank muassasalari tomonidan mijozlar bo'yicha samarali tadqiqotlarni ishlab chiqish va o'tkazish, ularga o'zlari bilan o'zaro munosabatlarni yaxshilash va bozor ko'rsatkichlarini oshirishga imkon beradi. Bank uchun o'zining marketing tadqiqotlarini professional ravishda olib boradigan kompaniyalarning xizmatlari bilan birlashtirish juda muhimdir. Shuningdek, bank muassasalari zamonaviy aloqa vositalarining har xil turlaridan foydalangan holda zamonaviy tadqiqot usullaridan foydalanishi kerak. Chunki ularda mijozlar bilan bevosita bog'lanish bo'yicha zarur axborotlar mavjud. Respublikamiz tijorat banklari xizmatlari tarkibida overdraft, valyutaviy svop xizmat turlarining rivojlanmaganligi, forfeiting, kontokorent, trust xizmatlarining mavjud emasligi banklarning moliyaviy xizmat soni va sifatini oshirish borasidagi dolzarb muammolarning mavjudligidan dalolat beradi.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

Tijorat banklarida internet-banking xizmat turi bo'yicha marketing bo'limlarini tashkil qilish orqali mijozlarni kengroq qamrab olish va ularni ushbu xizmat turidan xabardorligini ta'minlash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://www.sciencedirect.com//jumperresearch/press/digital-banking-users>
2. Tijorat banklarida masofaviy xizmatlarni rivojlantirish". Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertasiyasi avtoreferati. Toshkent 2021
3. A.A.Omonov., M.T.Qoraliev Banklarda buxgalteriya hisobi
4. www.ebu.uz